

Судові почеркознавча експертиза та експертиза відео-, звукозапису

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.017>

УДК 343.982.43

Д. І. Гайдамакіна,

старший науковий співробітник Харківського НДІСЕ,

м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2823-2810>

e-mail: dianagayd@yahoo.com

О. С. Дробишева,

старший науковий співробітник Харківського НДІСЕ,

м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0447-0408>

e-mail: 13335789@ukr.net

ПРО ВПЛИВ НА ОЗНАКИ ПОЧЕРКУ НЕЗВИЧНОГО СПОСОБУ ТРИМАННЯ ПИШУЧОГО ПРИЛАДУ

Мета роботи полягає в обґрунтуванні і систематизуванні теоретичних знань щодо дослідження почерку, виконаного в незвичних умовах — незвичним способом тримання пишучого приладу — шляхом аналізу експертної практики щодо дослідження подібного виду об'єктів. Розглянуто випадок із експертної практики дослідження рукописного тексту, який виконано у незвичних умовах, штучно створених виконавцем для найбільш значного перекручення свого почерку, — шляхом тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, або затиснутим у кулаці. Описано механізм письма і доведено необхідність врахування експертом характеру змін ознак, обумовлених незвичним способом тримання пишучого приладу.

Ключові слова: почерк; незвичний спосіб тримання пишучого приладу; діагностування; перекручення почерку; затиснення пишучого приладу в кулаці.

Постановка наукової проблеми. При дослідженні почерків велике значення має правильне діагностування факту природного або навмисного перекручення почерку, бо кожний вид перекручення має свої специфічні особливості.

В експертній практиці одним із відомих способів перекручення почерку поряд з маскуванням почерку шляхом використання графіки друкованого шрифту, виконання рукописних текстів незвичною рукою є штучно створена зміна звичайних умов виконання рукопису за допомогою зміни механізму письма — незвичний спосіб тримання пишучого приладу шляхом затиснення його в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на наявність теоретичних і практичних робіт, у яких реалізуються підходи до вивчення особливостей дослідження почерку при незвичному способі тримання пишучого приладу, повний і системний опис проблеми поки відсутній.

Питання про незвичні умови виконання і способи перекручення рукописних текстів і підписів вивчали Л. Є. Ароцкер, Є. П. Коновалов, В. П. Бурчанинов, М. Г. Богатирьов, А. Д. Топольський, А. І. Манцветова, Е. Б. Мельникова, В. Ф. Орлова, В. А. Єфремов, Л. В. Маркова, Л. П. Небесна та ін.

Л. Ю. Ароцкер і Є. П. Коновалов¹ вивчали ознаки автопідробки підписів.

В. П. Бурчанинов, М. Г. Богатирьов і А. Д. Топольський² розглядали проблему стійкості ознак почерку при навмисній його зміні, зокрема у випадках зміни нахилу, розгону або зв'язності.

А. І. Манцветова, Е. Б. Мельникова і В. Ф. Орлова³ вивчали питання взаємозалежності ознак у високовироблених почерках, дослідження рукопису, виконаного зміненням почерком, а також залежності загальних ознак почерку від способу тримання пишучого приладу.

В. А. Єфремов, Л. В. Маркова⁴ займалися питаннями щодо дослідження підписів, виконаних у незвичних умовах, при вирішенні діагностичних і ідентифікаційних завдань.

Л. П. Небесна⁵ вивчала питання про вплив на ознаки почерку незвичного напрямку рухів пишучої руки при незвичному положенні аркуша паперу.

Нестача необхідних експертам-почеркознавцям сучасних довідкових матеріалів з вичерпною інформацією про зміни загальних і окремих ознак в почерку при незвичному способі тримання пишучого приладу шляхом затиснення його в кулаці або тримання пишучого приладу (кульової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, визначає актуальність теми цієї статті.

---

¹ Ароцкер Л. Е., Коновалов Е. П. Признаки автоподлога подписей. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев : Рад. Украина, 1957. С. 79–86.

² Бурчанинов В. П., Богатирев М. Г., Топольский А. Д. Устойчивость признаков почерка при умышленном его изменении. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1957. С. 37–41.

³ Манцветова А. И., Мельникова Э. Б., Орлова В. Ф. Взаимозависимость признаков в высоковыработанных почерках / *Судебная экспертиза документов*. Сб. № 2. Москва, 1961. С. 22–35.

⁴ Ефремов В. А., Орлова В. Ф., Маркова Л. В. Криминалистическое исследование подписей, выполненных в необычных условиях (намеренное изменение, подражание, состояние алкогольного опьянения и стресса), в целях установления их подлинности (неподлинности). Москва : ВНИИСЭ, 1994. 82 с.

⁵ Небесная Л. П. О влиянии на признаки почерка необычного направления движения пишущей руки при необычном положении листа бумаги. Москва : ВНИИСЭ, 1992.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні і систематизуванні теоретичних знань щодо дослідження почерку, виконаного в незвичних умовах — незвичним способом тримання пишучого приладу — шляхом аналізу експертної практики щодо дослідження подібного виду об'єктів.

У результаті аналізу експертної практики, проведеного з метою з'ясування ступеня і характеру впливу на ознаки почерку таких збиваючих обставин, як незвичний спосіб тримання пишучого приладу шляхом затиснення його в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, були обґрунтовані і систематизовані деякі закономірності в загальних і окремих ознаках почерку. Експертній практиці потрібні певні критерії, за якими можна було б судити про стійкість ознак у рукописах, виконаних незвичним способом тримання пишучого приладу. Саме тому на встановлення таких критеріїв була звернута основна увага при роботі над цією темою.

Викладення основного матеріалу дослідження. Об'єктом дослідження виступає почеркова інформація ідентифікаційного та діагностичного характеру, що міститься у рукописних записах, виконаних у незвичних умовах — шляхом тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, або затиснутим у кулаці.

Існує цілий комплекс питань, пов'язаних із з'ясуванням залежностей ознак почерку від різних обставин, у числі яких повинні бути і технічні навички пишучого: координація рухів, темп письма, спосіб тримання пишучого приладу.

Несприятливі для виконавця зовнішні умови письма є причинами, що викликають природні видозмінення почерку. При виконанні рукописних текстів у штучно створених несприятливих умовах письма (незвичний спосіб тримання пишучого приладу) настають суттєві зміни почерку, що ускладнюють ідентифікацію виконавця. Про виконання рукописного тексту за умов незвичного тримання пишучого приладу свідчить ряд особливостей графічної сторони письма, які стосуються як загальних, так і окремих ознак почерку.

Аналіз експертної практики показує, що існує залежність загальних і окремих ознак почерку від впливу на процес письма такого фактора механізму письма, як спосіб тримання пишучого приладу шляхом затиснення його в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря.

Так, в Харківському НДІСЕ ім. Засл. проф. М. С.Бокаріуса проводилася почеркознавча експертиза¹, об'єктом дослідження якої був рукописний текст анонімного листа, що починався словами: «Я недавно чула в поїзді...». На вирішення експертизи поставлено питання про виконання досліджуваного рукописного тексту анонімного листа громадянином Г. під впливом природних або штучних збиваючих

¹ Архів ХНДІСЕ за 2012 рік.

факторів. Досліджуваний рукописний текст був виконаний простими рухами і високовиробленим почерком, який передбачає сформованість і стійкість письмово-рухових навичок пишучого.

У результаті проведеного дослідження експерт дійшов до висновку щодо виконання досліджуваного рукописного тексту вказаного вище анонімного листа пишучим вузлом кулькової ручки самим Г. під впливом штучних збиваючих факторів. У даному випадку вказаний вище рукописний текст анонімного листа був виконаний в незвичних умовах, штучно створених виконавцем для найбільш значного перекручення свого почерку, — шляхом тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, або затиснутим у кулаці. Ознаки письма незвичною рукою в даному тексті були відсутні.

Аналізуючи отримані висновки, експерт виділив ряд ознак, властивих почерку, виконаному в незвичних умовах — незвичним способом тримання пишучого приладу шляхом затиснення в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря.

Вибір особою, яка пише, як спосіб перекручення зміну механізму письма — письмо при триманні пишучого приладу затиснутим у кулаці або триманні пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, — забезпечує зміну зовнішнього вигляду почерку в порівнянні зі звичайним. Як показала практика, найбільші зміни відбуваються із загальними ознаками почерку.

При здійсненні процесу письма пишучим приладом, затиснутим у кулаці, відбувається зростання активності кисті в процесі письма. Пальці закріпачуються, стають майже нерухомими, і рухи починають здійснюватися, в основному, кистю і передпліччям. Рухливість кисті та передпліччя збільшується і забезпечує пересування руки вздовж рядка. При цьому опора руки збільшується, бо передпліччя і зовнішнє ребро кисті тісно притискаються до паперу. Пишучий прилад приймає строго вертикальне положення, перпендикулярне по відношенню до площини столу.

Подібна несприятлива умова письма, як показала практика, спричинила за собою зміну рівня координації рухів у бік її зниження. Зниження координації рухів позначалося, в першу чергу, на струнності почерку, значно знижуючи її, що виражалося в зламах прямих штрихів, нерівності рядка, нерівномірності висоти, нахилу, розгону, зв'язності букв і розміщень їх по вертикалі. Зниження координації рухів супроводжувалося зменшенням чіткості почерку — чіткий почерк став відносно чітким і нечітким, окремі букви виглядали деформованими, інші — значно спрощеними.

Зіставлення показників висоти, нахилу, розгону і зв'язності букв у зразках при звичайному і розглянутому незвичному способі тримання пишучого приладу виявило збільшення висоти і ширини букв у цілому; нахил букв став змішаним, у межах одного рядка мало місце різне положення поздовжніх осей букв з явним переважанням вертикального; при відзначеному збільшенні ширини букв спостерігалося зменшення

розгону (крупніші букви тісніше розташовувалися один до одного); зв'язність букв збільшувалася в цілому, що пояснюється незручністю письма, коли виконавцю важко відривати пишучий прилад від паперу через велику скутість пальців і кисті руки. У рукописному тексті збільшився натиск.

При розглянутому незвичному взаємному положенні руки і пишучого приладу з усіх загальних ознак найбільша стійкість спостерігалася відносно ступеня виробленості. Окремі показники виробленості — координація і темп — зазнали значних змін з причини з'явлення уповільнення темпу виконання. Загальний характер письма наблизився до характеру письма осіб, що володіють технічно маловиробленим почерком. Однак відміна від маловиробленого почерку полягає в тому, що поряд з нестійкою координацією рухів зустрічаються ознаки виробленого письма і, зокрема, варіанти букв, що далеко відходять по графічній побудові від типових прописів цих букв, що дозволяє судити про ступінь виробленості почерку виконавця.

Без істотних змін у проведеному дослідженні збереглися топографічні ознаки — стійкими були особливості розташування тексту в рядку, абзацах, на сторінці.

При триманні пишучого приладу за кінець, протилежний вістрію, відбувається зниження координації рухів, зменшення натиску, з'являються спрощення в будові букв; автоматизація рухів не зберігається. Зниження координації рухів і спрощення будови букв пов'язано з незвичністю умов письма. Ознаки низької координації рухів виражаються в зламах прямих штрихів і кутастості овалів, у нерівномірності висоти, нахилу, розгону букв, розміщенні їх по вертикалі й нерівномірності натиску, зниженні стрункості і чіткості почерку. Зменшення натиску обумовлено ослабленням зусиль пишучого, спрямованих на робочу частину пишучого приладу, у зв'язку з віддаленням від неї пальців і скороченням площі опори кисті руки або відсутністю опори, що призводить до напруженості і скутості кисті¹.

Механізм письма в разі збільшення відстані від пальців до вістря пишучого приладу дещо змінюється. Пишучий прилад приймає ще більш похиле положення по відношенню до площини столу. Опора зменшується, пальці менше притискаються до паперу, пишучий спирається на зігнутий мізинець, бокову поверхню кисті та передпліччя. Рухливість великого, вказівного і середнього пальців (згинання-розгинання) збільшується. Як наслідок, збільшується амплітуда коливальних рухів по вертикалі або похилій поверхні, що визначає висоту букв. Зменшується активність кисті в процесі письма.

Для того, щоб трохи випрямити положення пишучого приладу, наблизити його до звичайного, особа, яка пише, піднімає частину руки, залишаючи опору лише на мізинці або на його останній фаланзі й на передпліччі, або його частині в лікті. Інша частина руки залишається без опори. Мізинець при цьому випрямляється. Іноді без опори може

¹ Манцвєтова А. И., Мельникова Э. Б., Орлова В. Ф. Вказана праця.

залишитися лише частина кисті у зап'ястя, або вся кисть або пальці, а опора зберігається лише у передпліччя або ліктя. Може залишитися без опори передпліччя, а опора у кисті й мізинця збережеться.

У розглянутому прикладі висота букв при збільшенні відстані між пальцями і вістрям пишучого приладу збільшувалася. Це пояснюється тим, що збільшення відстані від пальців до вістря пишучого приладу дозволяє виконувати за допомогою згинання та розгинання пальців разом з іншими ланками пишучої руки штрихи великої величини. При збереженні колишньої координації рухів і збільшенні зазначеної відстані штрихи рукописного тексту повинні бути більше. Зберігати однозначність механізму письма виконавцю важче при знаходженні пальців на великій відстані від робочої частини пишучого приладу. Тут позначається і зменшення звичної опори. Звідси потрібно більше зусиль на утримання пишучого приладу в певному положенні, що викликає деяку напруженість руки і пальців. Збереження однозначності механізму письма легше вдається особі, що пише, при виконанні крупніших рухів.

Керуючи вістрям пишучого приладу на значній відстані від нього до пальців, виконавцю легше використовувати з усіх можливих рухів руки, єдино необхідні рухи для відтворення літери. Рухи при виконанні окремих елементів і букв у цілому стають більш простими і зручними. Цим пояснюється поява скорописних спрощень в будові букв. Найбільші зміни у нашому прикладі спостерігалися в загальних ознаках почерку, особливо, висоті букв. Букви в цілому або їх елементи ставали конструктивно більш простими. Спрощення рухів відбувалося в наступних буквах або їх елементах: «В», «в», «Д», «ж», «з», «і», «К», «к», «Н», «н», «П», «р», «Т», цифрах «1», «2», «9», рідко зустрічаємий при письмі в звичайному положенні спрощений варіант букв або елементів букв ставав переважаючим при письмі зі збільшенням відстані від пальців до вістря пишучого приладу.

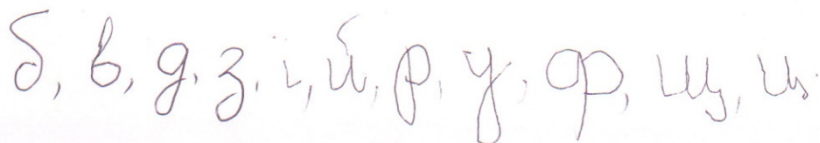
Крім того, з'явилися нові спрощені варіанти букв (найбільш часто буква «д» з надстроковим лівоокружним елементом).

У проведеному дослідженні замість скорописних варіантів строкових букв: «б», «в», «г», «д», «е», «х», «ч», «я» виконувалися букви друкарської форми:

Б, В, Г, Д, Е, Х, Ч, Я

Зазначалося найбільше спрощення будови букв до кінця слова. Звернуто увагу на ступінь зберігання елементів у букві. В більшості випадків зберігалися ті елементи в букві, які мають значення для її читання. Так, в буквах: «б», «в», «д», «з», «ї», «й», «р», «у», «ф», «ш», «ц» в першу чергу зберігалися над — і підстрокові елементи:

Деякі букви зберігалися повністю, зокрема, букви «ч», «з», «ю», що пов'язано, можливо, з тим, що дані букви рідко зустрічаються.

У вказаному прикладі нахил букв при триманні пишучого приладу затиснутим у кулаці або триманні пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, збільшився. Це збільшення може бути пояснено тим, що при звичайному письмі поздовжня вісь кожної букви обумовлюється характером рухів кисті і пальців з певним становищем руки і конкретною координацією рухів. Рухи кисті руки при цьому відбуваються по дуже невеликому відрізку окружності, частина якої може описати кисть руки разом з пишучим приладом при нерухомому передпліччі. Поздовжня вісь букв повинна відповідати невеликому відрізку цієї окружності з поправкою на рухи пальців й інші фактори.

Зазначений відрізок знаходиться там, де розташоване вістря пишучого приладу. При значному віддаленні пальців від вістря пишучого приладу радіус окружності збільшується, описується лише верхній правий відрізок окружності (дуга стає більш пологою). У зв'язку з незвичністю умов письма і збільшенням зусиль, спрямованих на збереження однозначності механізму письма, стає важче коригувати рухами пальців рухи кисті (по дузі). У цьому випадку найбільш зручними виявляються похилі рухи, що йдуть по пологій частині окружності, розташованій вгорі праворуч (вважаючи центром окружності зап'ястя).

Зв'язність залишилася в більшості своїй без змін. У деяких словах вона збільшилася, що викликано відомою незручністю письма в розглянутих умовах. Тому, хто пише, важко відривати пишучий прилад від паперу, оскільки це вимагає здійснення окремих рухів і великої їх точності (повернення вістря пишучого приладу після відриву в строго певну точку). Легше писати без відриву. Навіть якщо в деяких словах відрив і мав місце, то в цьому випадку відбувалося уповільнення рухів при письмі.

Зміни відбулися і з деякими окремими ознаками почерку. Основним варіантом написання букв: «К», «к» при незвичному способі тримання пишучого приладу були такі, в яких перший і другий елементи не з'єднані, а другий і третій елементи виконуються єдиним призводним рухом; у другому елементі букв: «К», «к» дугова форма рухів замінювалася прямолінійно-кутастою, спрямованою зверху вниз. Відбулась зміна (розширення по горизонталі) площ, утворених штрихами овалів букв: «а», «б», «в», «д», «о», «р», «ф», «ю», «я»:

а, б, в, г, о, р, ф,
ю, я

З окремих ознак, які складають структурну характеристику рухів, найбільш стійкими були форма і напрямок рухів при виконанні букв в цілому. Напрямок рухів не змінювався на протилежний. Збереження загального напрямку рухів при виконанні букв зумовило стійкість форми рухів. Однак зниження координації рухів вплинуло на стійкість форми рухів в ряді проявів. Форма рухів при виконанні елементів букв із прямолінійної (для прямих штрихів) і дугової (для овальних елементів) стала кутастою або близькою до кутастої. У тексті мали місце численні злами прямих штрихів і кутастість овалів. Перший елемент букв «З», «з», другий елемент букв «Р», «р», другий і третій елементи літери «В» набули подоби «клинопису»:

З, з, Р, р, В

Спостерігалася множинна кутастість рухів при виконанні замкнутих овалів у буквах: «б», «в», «д», «о», «р», «ф», «ю», переважала кутаста форма рухів і при виконанні напівовальних елементів букв: «б», «г», «к», «с», «т»:

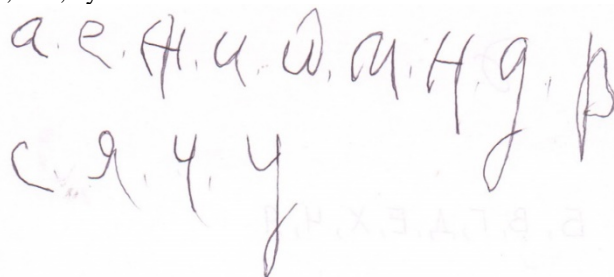
б, г, к, с, т

При збереженні звичної дугової форми рухів при виконанні напівовальних елементів характерним було наступне: дугова форма рухів поєднувалася з лівоокружним призводним напрямком рухів. Так, букви: «А», «а», «ж», «и», «й», «л», «м», «н», «п», «у», «ц», «ч», «ш», «я», елементи цифри «4» виконувалися яскраво вираженими дуговими, лівоокружними призводними рухами:

А, а, ж, и, й, л, м, н, п, у, ц, ч, ш, я

Відбувалася заміна прямолінійної форми рухів при виконанні другого елемента букви «у» на звивисту і дугової форми рухів на кутасту при виконанні надстрокового елемента букви «б». Значно звужилися по горизонталі площі, окреслені штрихами підстрокових елементів букв «д», «з», «у», «ц», збільшилася протяжність рухів. З'явилося низьке розташування відносно лінії рядка точок закінчення рухів при виконанні заключних елементів букв: «а», «е», «ж», «и», «й», «м», «н», «д», «р», «с», «я», «ч», «у»:

збільшилася кількість петлевих з'єднань елементів у середині букв. Відбулася різка деформація окремих букв, «підскакування» і «провисання» букв у словах, горизонтальне («лежаче») положення окремих букв, «падаючі» букви, різне положення поздовжніх осей букв (від правонахильного до лівонахильного) в межах одного слова, зміщення по горизонталі, «налізання» букв одна на одну, взаємне перекреслення елементів у буквах «ж», «ч». Ознаки «дзеркальності» рухів були відсутні.

Найбільш зручними виявилися похилі лівоокружні рухи, спостерігалася також велика протяжність заключних частин елементів букв, яка, у свою чергу, обумовлювала розбіжності в розташуванні точки закінчення рухів у відповідних буквах відносно лінії рядка й інших частин даних букв. Мали місце неточні з'єднання, взаємне «перекреслення» елементів, зміщене розміщення рухів по горизонталі, коли зміщуються елементи букв з попередніми чи наступними. Значне число букв у досліджуваному рукописному тексті виглядало деформованим.

При відборі експериментальних зразків почерку експертом, судді рекомендовано відібрати текст, аналогічний досліджуваному при триманні пишучого приладу затиснутим у кулаці, а також на різних відстанях від вістря. Надалі при аналізі отриманих зразків встановлено, що при триманні пишучого приладу на невеликій відстані від вістря (1, 5–2 см), висота букв виявлялася малою, при знаходженні пальців від вістря на великій відстані (4–5 см) висота виявлялася великою, при середньому положенні пальців (більш 2–3 см) висота була найчастіше в межах середньої. Чим більша ця відстань, тим більше амплітуда коливальних рухів руки по вертикалі або похилій поверхні, яка

обумовлює висоту букв, і навпаки, чим менше вказана відстань, тим висота менше. Мабуть, ця відстань повинна бути взаємопов'язана з видом координації рухів пишучої руки, зі ступенем її досконалості й іншими причинами. Виконавцю легше зберігати однозначність механізму письма, керуючи вістрям пишучого приладу на невеликій відстані від нього до пальців, ніж при значній відстані. Для того, щоб виконувати тонкі рухи при невеликій висоті букв і відносно великій відстані між пальцями і вістрям пишучого приладу необхідна більш досконала координація рухів, ніж при меншій відстані. Звідси можливе збереження невеликої висоти букв при більш досконалії координації рухів із знаходженням пальців на відносно великій відстані від пишучого вістря. При менш же досконалії координації рухів висота букв може бути більшою при близькому розташуванні пальців і вістря пишучого приладу. При малій відстані виконавець може виконувати букви великої висоти, підключаючи більш активно до рухів пальців рухи кисті і передпліччя, які забезпечують більшу амплітуду рухів при письмі.

Висновки. Таким чином, вибір особою, яка пише, як спосіб перекручення незвичний спосіб тримання пишучого приладу шляхом затиснення в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, забезпечує значну зміну зовнішнього вигляду почерку в порівнянні зі звичайним. Подібна несприятлива умова письма тягне за собою зміну темпу і рівня координації рухів у бік їх зниження. Загальний характер письма наближається до характеру письма осіб, що володіють технічно маловиробленим почерком. Значним змінам піддаються загальні ознаки почерку, окремі ознаки змінюються в меншій мірі, почерк стає схожим на маловироблений або на почерк учня молодших класів. Тому в усіх випадках виявлення в рукописному тексті (запису) ознак «маловиробленого» почерку слід встановити їх походження. Експерту-почеркознавцю необхідно знати, що наявність у рукописному тексті або записі ознак низького ступеня координації рухів і повільного темпу як результату зайвої напруженості м'язів руки при письмі, саме по собі ще не свідчить про виконання рукопису особою, яка має низький ступінь оволодіння навичками письма. Необхідно мати на увазі, що подібні ознаки можуть свідчити про виконання рукописного тексту (записів) при штучно створених незвичних умовах — при триманні пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, або затиснутим у кулаці — з метою найбільш ефективного перекручення почерку.

Розглянуті зміни загальних і окремих ознак почерку в залежності від певного порушення звичайних умов письма повинні враховуватися експертом як при перевірці рукописного тексту (записів) на незвичність виконання, так і в процесі порівняльного дослідження.

Подібного роду зміни ознак почерку експерту слід мати на увазі, оскільки в практиці часто можуть зустрічатися випадки навмисної зміни

відстані від пальців до вістря пишучого приладу або письмо пишучим приладом, затиснутим у кулаці.

Оцінюючи збіжні й розбіжні ознаки почерку, експерт зобов'язаний враховувати, якщо для цього є підстави, що наявність ряду ознак може бути наслідком виконання рукописного тексту (записів) при незвичному взаємному положенні руки і пишучого приладу. Йому необхідно також знати характер зміни ознак, обумовлених незвичним положенням руки і пишучого приладу.

Відомості про ті специфічні ознаки, які з'являються в рукописному тексті (записах) в незвичних умовах — при незвичному способі тримання пишучого приладу шляхом затиснення в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря, за кінець, протилежний вістря, необхідні експерту для діагностики способу навмисного перекручення почерку. Разом з тим істотними для експерта є відомості про те, що більшу мінливість виявляють загальні ознаки почерку, окремі ж ознаки у своїй більшості зберігають стабільність, що дозволяє у випадках експертних досліджень ідентифікувати виконавця.

Отже, вивчення ознак почерку при незвичному способі тримання пишучого приладу шляхом затиснення його в кулаці або тримання пишучого приладу (кулькової ручки) на значній відстані від пишучого вістря на сьогодні є актуальним і потребує подальшого ретельного вивчення.

References

- Arkhiv KHNДИSE za 2012 rik.* Kharkiv: KNDISE [in Ukrainian].
- Arotsker, L. Ye. (1972). *Neidentifikatsionnyye issledovaniya v pocherkovedcheskoy ekspertize.* Kharkov: KNIISE [in Russian].
- Arotsker, L. Ye., Kononov, Ye. P. (1957). *Priznaki avtopodloga podpisey. Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza.* Moskva. 79–86 [in Russian].
- Bogachkina, G. F., Mantsvetova, A. I., Orlova, V. F. (1972). *Issledovaniye rukopisey, vypolnennykh izmenennym pocherkom.* Moskva [in Russian].
- Bondar, M. Ye. ta in. (2004). *Udoskonalena sistema okremykh ta zahal'nykh oznak pocherku : metodychnyy posibnyk.* Kharkiv: KNDISE [in Ukrainian].
- Bondar, M. Ye. ta in. *Vstanovlennya kharakteru zbyvayuchykh faktoriv pry doslidzhenni pidpysiv, shcho vykonani z porushennyam koordynatsiyi rukhiv: metodychni rekomendatsiyi* Kharkiv: KNDISE [in Ukrainian].
- Burchaninov, V. P., Bogatyrev, M. G., Topol'skiy, A. D. (1957). *Ustoychivost' priznakov pocherka pri umyshlenom yego izmenenii.* Kriminalistika i sudebnaya ekspertiza. Moskva: VNIISE 37–41 [in Russian].
- Dobrovol'skaya, Ye. D., Mantsvetova, A. I., Orlova, V. F. (1971). *Sudebno-pocherkovedcheskaya yekspertiza.* Moskva: VNIISE [in Russian].
- Haracter of knocking factors in the study of signatures, executed in violation of coordination of movements: methodical recommendations.* KNDISE, 2001 [in Ukrainian].
- Kupriyanova, A. A. (1982). *Metodicheskiye rekomendatsii resheniya sudebno-pocherkovedcheskikh diagnosticheskikh zadach.* Minsk [in Russian].
- Mantsvetova, A. I., Mel'nikova, E. B., Orlova, V. F. (1961). *Vzaimozavisimost' priznakov v vysokovyrobotannykh pocherka* Kharkiv *Sudebnaya ekspertiza dokumentov.* Moskva: VNIISE. 22–35 [in Russian].

- Stribul', T. I. (1979). *Issledovaniye rukopisey, vypolnennykh Namerenno izmenennym pocherkom (skoropisnym sposobom), i sostavleniye zaklyucheniya*. Moskva: VNIISE. [in Russian].
- Sudebno-pocherkovedcheskaya ekspertiza. Obshchaya chast'. Metodicheskiye osnovy sudebno-pocherkovedcheskoy ekspertizy. Metodicheskoye posobiye dlya ekspertov, sledovateley, sudey*. Moskva: VNIISE. 1989. Vyp. 2 [in Russian].
- Yefremov, V. A., Orlova, V. F., Markova, L.V. (1994). *Kriminalisticheskoye issledovaniye podpisov, vypolnennykh v Neobychnykh usloviyakh (namerennoye izmeneniye, podrazhaniye, sostoyaniye alkogol'nogo op'yaneniya i stressa), v tselyakh ustanovleniya ikh podlinnosti (nepodlinnosti)*. Moskva: TSNIISE, 1994. [in Russian].
- Zavisimost' priznakov pocherka ot izmeneniya Naklona s pravogo Na levuyu. Metodicheskoye pis'mo* (1971). Moskva: VNIISE [in Russian].

Д. И. Гайдамакина, Е. С. Дробышева

О ВЛИЯНИИ НА ПРИЗНАКИ ПОЧЕРКА НЕОБЫЧНОГО СПОСОБА ДЕРЖАНИЯ ПИШУЩЕГО ПРИБОРА

В экспертной практике одним из известных способов искажения почерка является необычный способ держания пишущего прибора путем зажатия его в кулаке или держания пишущего прибора (шариковой ручки) на значительном расстоянии от пишущего острия, за конец, противоположный острию. Недостаток необходимых экспертам-почерковедам современных справочных материалов с исчерпывающей информацией об изменениях общих и частных признаков у почерка при необычном способе держания пишущего прибора определяет актуальность темы статьи.

Цель работы заключается в обосновании и систематизации теоретических знаний по исследованию почерка, выполненного в необычных условиях — необычным способом держания пишущего прибора — путем анализа экспертной практики по исследованию подобного вида объектов.

Методы исследования: общие (формально-логические методы познания: анализ, синтез, обобщение, аналогия), общенаучные (наблюдение, измерение, описание, сравнение), специальные (технично-криминалистический, идентификационный, микроскопический, количественный, моделирование, вероятно-статистический).

Рассмотрен случай из экспертной практики исследования рукописного текста, выполненного в непривычных условиях, искусственно созданных исполнителем для значительного искажения своего почерка — путем держания пишущего прибора (шариковой ручки) на значительном расстоянии от пишущего острия, за конец, противоположный острию, или зажатый у кулаке.

Приведены общие и частные признаки почерка, которые изменяются при выполнении рукописного текста искаженными движениями путем необычного содержания пишущего прибора. Описанный механизм письма в случае увеличения расстояния от пальцев к острию пишущего прибора. Доказана необходимость учета экспертом характера изменений признаков, обусловленных необычным способом держания пишущего прибора.

Ключевые слова: почерк; необычный способ держания пишущего прибора; диагностирование; искажение почерка; пишущий прибор, зажатый в кулаке; держание пишущего прибора (шариковой ручки) на значительном расстоянии от пишущего острия, за конец, противоположный острию.

D. Gaydamakina, E. Drobisheva

ABOUT THE INFLUENCE ON THE SIGNS OF HANDWRITING UNUSUAL WAY OF HOLDING THE WRITING TOOL

In expert practice, one of the known ways of distorting handwriting is the artificial creation of a change in the usual conditions for the execution of the manuscript by changing the mechanism of writing - an unusual way of holding a writing device by clipping it in the first or holding a writing device (ballpoint pen) at a considerable distance from the writing tip, at the end, opposite to the wanderer. Lack of necessary handwriting experts of modern reference materials with exhaustive information on changes in general and individual characteristics in handwriting with an unusual method of holding a writing device determines the relevance of the subject of this article.

The purpose of this research paper is to substantiate and systematize theoretical knowledge about the study of handwriting performed in unusual conditions - an unusual way of holding a writing device - by analyzing expert practice on the study of this kind of objects.

Methods general (formal-logical methods of cognition: analysis, synthesis, generalization, analogy), general science (observation, measurement, description, comparison), special (technical-forensic, identification, microscopic, quantitative, simulation, probabilistic-statistical).

The case from the expert practice of studying a handwritten text performed in unusual conditions artificially created by the performer for significant distortion of his handwriting - by holding a writing device (ballpoint pen) at a considerable distance from the writing tip at the end, opposite to the point, or clamped in the first is considered.

The general and private handwriting features are given, which change when handwriting is executed by distorted movements by the unusual holding of a writing instrument. The described mechanism of writing in the case of increasing the distance from the fingers to the tip of the writing device. The necessity of taking into account by the expert the character of changes of signs, caused by unusual way of maintenance of the writing device, is proved.

Keywords: handwriting, unusual method of holding a writing instrument, diagnosis, handwriting distortion, writing device clamped in a fist, holding a writing device (ballpoint pen) at a considerable distance from the writing tip, at the end, the opposite tip.

Надійшла до редколегії 12.06.2019